

ГРОШІ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ

Актуальність теми дослідження визначається чинниками об'єктивного та суб'єктивного характеру. До числа об'єктивних причин слід віднести значне підвищення ролі грошей у сучасному суспільстві. Гроші перетворюються в універсальну міру життя в умовах розвитку «фінансової цивілізації», яку розуміють як проникнення «економічного» на інші рівні буття людини. Через призму грошей відбувається вироблення системи цінностей, народжується нова аксіологія, нова етика. Гроші диктують свою політику, нав'язують свій світогляд, свою філософію. Гроші перетворилися з інструменту економічної діяльності на головний вимір людської долі, позаяк багатство та бідність не лише зовнішні обставини життя, але й діапазон екзистенційних моделей, у якому людина переживає своє буття у світі. Тема грошей цікава ще й тим, що вона більшою або меншою мірою зачіпає всі прояви людського буття. Навіть обмеживши себе завданням розглянути гроші як культурний феномен, поставивши питання про місце грошей в системі духовних цінностей, ми прирікаємо себе на черговий дискурс, починаючи з фундаментального переосмислення категорій «культура», «цінність», «господарство», «смісл життя».

Мета дослідження полягає в тому, щоб дослідити зміст і природу грошей як аксіологічного за сутністю феномена, який безпосередньо впливає на розвиток та функціонування культури як соціального буття людини. Реалізація мети обумовлює вирішення таких **завдань**: проаналізувати основні світоглядні й методологічні засади, що визначають зміст поняття грошей; визначити місце феномена грошей у розвитку соціального буття як чинника, що визначає логіку і смисл суспільного життя та його спрямованість;

Об'єктом дослідження є феномен грошей як прояв соціального буття.

Предметом дослідження є соціально-філософський аналіз грошей як цінності в системі господарської діяльності, що є сферою соціального буття. Економічна теорія до сих пір оперуючи однією із основних, базових категорій – «гроші», не спроможна відповісти на питання: що таке гроші? Тому вона потребує втручання філософії. Концепт грошей є суто дискурсивним, є предметом соціальної філософії й філософії господарства, та має ціннісну природу в системі господарської діяльності людини. Гроші є предметом дослідження не тільки економічної теорії, вони стали також предметом соціально-філософського дискурсу, який лежить в контексті і межах того явища, що описується категорією «культура», «господарство», «цінність». Всі дослідники феномена грошей (представники економічної теорії, соціології, філософії економіки, філософії господарства), виходять з того, що гроші є суто культурним артефактом, культурним феноменом і говорити про них треба в термінах культурологічного аналізу. Тому тлумачення природи, сутності, феноменології грошей тим чи іншим дослідником повністю визначається змістом і сенсом тлумачення ним поняття культури. Більшість дослідників схильні вважати, що визначальним фактором поняття культури є доцільна, цілераціональна й ціннісноорієнтована господарська діяльність. Господарська діяльність розглядається як один з аспектів соціального буття (соціального життя суспільства та людини). І саме поняття «господарство» охоплює у своєму змісті те, що й визначає спочатку культурну іпостась людської діяльності, надає їй «системну цілісність» і «культурну специфіку». Гроші, будучи елементом впорядкування господарства, розкривають свою природу й функції як загальна господарсько-економічна цінність в онтології соціального буття. Визначення грошей в різних дисциплінах: економічна теорія, соціологія, економічна соціологія, подаються залежно від специфіки аналізу і вони не відображають сутність та природу феномена [1, с 229]. Саме філософія, яка завжди акумулює знання про метод, дозволяє створити найбільш узагальнене визначення, що впливатиме на формування картини світу та світогляду людини. І тому в онтологічному визначенні грошей мають бути враховані наступні сутнісні якості: бути знаком (інформаційна функція); бути мірою; бути носієм певної соціальної норми (легітимація), що закріплює статус знака, межу міри. Гроші стають інституціональним соціальним феноменом цінності природи, тому що вони, будучи універсальною транскультурною цінністю, в межах певної легітимації, фіксують міру цінності певного об'єкта як речі, здатної бути загальним еквівалентом обміну інших речей. Проте, статус загальності припускає функціональну феноменологію прояву грошей як цінності в культурі, необхідним елементом пізнання якої постає розгляд проблеми в історико-еволюційному плані. Як відомо, економісти вбачають причину появи грошей у розвитку торговельних відносин, антропологі ж підкреслюють їх неторговий початок. Але так чи інакше гроші були різні за формою (черепашки, худоба, хутра, монети, банкноти), але завжди були постійні за змістом, функціями – засіб обміну. На визначення поняття грошей впливав метод дослідження феномена, тому розглянуто гносеологічні підходи як економістів, так й соціальних філософів. В античності центральною в теорії пізнання поставала проблема співвідношення знання та думки, істинного та хибного. Знання розумілося в єдності з його предметом. Виходячи з того, що знання є своєрідною копією предмета, антична філософія переважно вивчала процес, за допомогою якого предмет переводився в стан знання. Теза про єдність знання і предмета специфічно поєднувалася з нерозумінням активності суб'єкта в процесі пізнання; істинний об'єкт може бути тільки «даним» тому, хто пізнає; всі продукти його суб'єктивної пізнавальної діяльності – лише неістинна думка. Такий підхід, звичайно ж, позначився й на розумінні грошей. Мислителі розглядають гроші як одну з цінностей цивілізованого суспільства. Аристотель, як і Платон, підкреслював важливу соціальну функцію грошей – бути засобом обміну, порівняння цінностей предметів один з одним. В усіх текстах середньовічних мислителів домінує нормативний метод дослідження. Він виявляється в тому, що переважають оцінні судження з позицій християнської моралі. Міркування мислителів цієї епохи мали в основному апіорний, умоглядний характер. Крім цього важливим елементом доказів було посилення на авторитет, яким був авторитет Священного Писання або праці отців церкви. У творах Ф. Аквінського походження грошей розглядається як наслідок домовленості між людьми. Їх завдання полягає в тому, щоб полегшити неупереджений обмін. Визнаючи необхідність грошей (монети) як засобу обігу, він розглядав їх і як міру речей [2, с 82].

Ситуація догматичного сприйняття світу починає змінюватися у XIII столітті, коли в Італії з'являється новий «грошовий» клас (а також із появою індульгенцій). З цього періоду все більше цінують саме гроші, вони посідають місце «правителів справ і душ». Так з'являється меркантилізм, для якого характерним є макроекономічний підхід до аналізу економічних явищ. Саме представниками цієї течії було введено поняття «національне багатство». Ще однією особливістю методу представників меркантилізму є емпірична спрямованість досліджень. У зв'язку з цим змінюється й характер висновків: вони втрачають нормативний характер, властивий релігійній думці, й набувають суто прагматичної спрямованості, пов'язаної з вирішенням проблеми збагачення нації, де гроші грають головну роль. Меркантилізм є своєрідним підготовчим етапом у реалізації раціоналістичної картини світу Нового часу. У Новий час відбувається розмежування філософії та економічного знання. У цей період гроші «втрачають предметну підставу» у філософських роздумах і переходять у предметне поле економічної науки, стаючи суто економічною категорією. З'являється кількісна теорія грошей Д. Юма, котра створювала відповідну методологічну основу і для характеристики принципів формування вартості грошей. Його концепція поняття вартості грошей є суто умовною, як і його погляди щодо розуміння самого феномена. Це надалі дало основу для розробки теорії «нейтральності грошей». Як інструмент обігу вони не мають власної

вартісної основи. Надалі з'являється теорія фізіократів, що «відходить» від дослідження грошей. Предметом їх дослідження була земля. Далі класична політекономія знову повертається до проблеми грошей, зокрема до принципів функціонування грошових відносин. Це стало новим рівнем розвитку методології вивчення феномена грошей. А. Сміт та Д. Рікардо були прихильниками ідеї «природного порядку» у тій її формі, яка вже була присутня в сучасній їм філософії. Тому для них гроші – це товар, вартість якого, як і вартість інших товарів, визначається кількістю праці, необхідної для виробництва товарів та доставки на ринок. У другій половині ХХ ст. такий феномен як «віртуальна реальність» впливає і на феномен грошей – з'являються «віртуальні гроші». По-новому розставляються смислові акценти: час має цінність, тому що гроші мають здатність приростати у процесі обігу в часі. Гроші «стискають час» і в цьому процесі саме гроші починають виконувати детермінуючу роль, інтенціонально спрямовуючи всі види соціального буття і всі види діяльності, підпорядковуючи собі не тільки економічні, але й політичні, світоглядні, моральні і глобально-політичні процеси. Розширюється простір, сприяючи процесам глобалізації та формуванню мегагосподарства. Але навіть із появою «віртуальних грошей» гроші не втратили своєї матеріальної основи. Їм все одно властивий такий атрибут як маса-енергія. Гроші – це енергія, яка визначає кількісні кордони й одночасно якісну безмежність можливостей в діях людей. Гроші наповнюють матеріальною силою волю людини і створюють громадський механізм її реалізації, але вони байдужі до того, на що ця воля спрямована. Гроші «вбирають в себе» енергію життєдіяльності індивідів щодо реалізації їх цілей. Тим самим гроші постають відображенням динаміки життя, і самі вони є динамічними. Вони все більше втручаються в екзистенційне буття людини займаючи одне з головних місць, а іноді стають сенсом життя і виправданням цього сенсу [3, с 87].

Висновок. Культура є втіленням цінностей, і вона має певні сфери: господарсько-економічну, політичну, соціальну, духовну. В господарсько-економічній сфері господарство представлено як телеомна діяльність людини, де відбувається процес з обміну цінностями (результатами праці). Тим самим гроші слід розглядати не тільки як категорію економічного обміну, але і як цінність, що впливає на людське буття, що також дозволяє пізнавати і саму людину. Все це дозволяє «вписати» гроші в метафізичне поле проблем філософії господарства та окреслити «рамки» філософії грошей.

Література

1. Гончаров В.В. «Божественна» природа грошей як предмет соціально-філософського аналізу / Філософія фінансової цивілізації: людина у світі грошей: Матеріали Міжнародних філософсько-економічних читань (20-21 травня 2009 року, м. Львів) / Університет банківської справи Національного банку України; Редкол.: Відп. секретар З.Е. Скринник. - Львів, 2009. - С. 229-238.
2. Гончаров В.В. «Трансцендентная» природа денег как предмет социально-философского анализа / Экономический и социально-философский потенциал современного общества: возможности, тенденции, перспективы развития: Материалы международной научно-практической конференции (29 июня 2009 г.). - В 3-х частях. - Ч.1. / Отв. ред. В.И. Долгий. - Саратов: Издательство «Научная книга», 2009. - С. 82-86.
3. Гончаров В.В. Аксиологический подход в исследовании феномена «деньги» // Наука. Философия. Общество. Материалы V Российского философского конгресса. Том II. - Новосибирск: Параллель, 2009. - С. 369.